

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
(مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)

ابوالقاسم فردوسی شاهنامه

به کوشش

جلال خالقی مطلق - ابوالفضل خطیبی

دقتر هفتم

فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ق.

شاهنامه/ابوالقاسم فردوسی؛ به کوشش جلال خالقی مطلق. - تهران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۶.

۸ جلد. (انتشارات مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷) - (کانون فردوسی)

✽ پاورقی و فهارس

✽ مجلدات ۱ تا ۶، چاپ ۲ و مجلدات ۷ و ۸ چاپ اول، همکاران جلد ششم و هفتم به ترتیب: محمود امید سالار و ابوالفضل خطیبی.

✽ فهرست‌نویسی براساس فیبا

۱. شعر فارسی - سده ۴ق. الف. خالقی مطلق، جلال، ۱۳۱۶ - ، ویراستار ب. عنوان

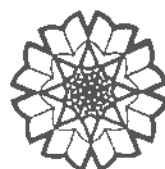
۸ فا ۱ / ۲۱

PIR4490

کتابخانه ملی ایران

م ۸۵-۴۶۷۵۸

محل نگهداری

نام کتاب: شاهنامه

سراینده: حکیم ابوالقاسم فردوسی

ناشر: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی).

حروف چینی، صفحه‌آرایی و نمونه خوانی: شهرزاد ولانی - پژمان فیروزبخش

طراحی نشان کتاب: نادر مطلبی‌کاشانی - بهرام افشار - برگرفته از کتیبه آرایشی

دست‌نویس شاهنامه فلورانس مورخ ۱۴ق.

لیتوگرافی: بزرگمهر، چاپ: طلایه ۸۰، صحافی: سیدین.

چاپ اول: تهران ۱۳۸۶

تعداد: ۲۰۰۰ نسخه

شابک (دوره): ۹-۴۵-۷۰۲۵-۹۶۴

شابک (ج ۷): ۱-۵۲-۷۰۲۵-۹۶۴

✽ حقوق این چاپ در ایران که از طرف مصحح منحصرأ به مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی واگذار شده است از هر حیث محفوظ می‌باشد.

نشانی: تهران، نیاوران، کاشانک، صندوق پستی: ۱۹۵۷۵/۱۹۷، تلفن: ۲۲۲۹۷۶۶۳، فاکس: ۲۲۲۹۷۶۶۳

پست الکترونیک: centre@cgie.org.ir

www.cgie.org.ir

فهرست مطالب دفتر هفتم

نه	دستنویس‌های اساس تصحیح این دفتر
ده	مآخذ دیگر
ده	برخی نشانه‌ها
یازده	دستنویس‌های دیگری که بررسی شده‌اند

یزدگرد بهرام‌گور

۳	پادشاهی یزدگرد هشده سال بود
---	-----------------------------

هرمز یزدگرد

۹	پادشاهی هرمز یک سال بود
---	-------------------------

پیروز یزدگرد

۱۵	پادشاهی پیروز بیست و هفت سال بود
----	----------------------------------

بلاشِ پیروز

۳۱ پادشاهی بلاشِ پیروز چهار سال بود

۳۷ گفتار اندر رزم سوفرای با خوشنواز

قباد

۵۱ پادشاهی قباد چهل سال بود

۵۷ گفتار اندر رفتن شاپور و بند کردن سوفرا را
۶۱ پادشاهی جاماسپ برادر قباد یک سال بود
۶۳ گفتار اندر رفتن قباد بنزدیک شاه هیتال و لشکر آوردن به ایران
۶۶ گفتار اندر زادن نوشین روان از مادر
۶۹ گفتار اندر داستان مزدک با قباد و کسری

نوشین روان

۸۷ پادشاهی نوشین روان چهل و هشت سال بود

۸۸ آغاز داستان
۱۰۱ گفتار اندر عرض دادن بابک لشکر نوشین روان را
۱۱۰ گفتار اندر گردیدن کسری به گرد پادشاهی خویش
۱۲۳ گفتار اندر نامه‌ی نوشین روان به قیصر و پاسخ قیصر
۱۲۶ گفتار اندر لشکر کشیدن نوشین روان به جنگ قیصر روم
۱۳۴ گفتار اندر رزم کسری با رومیان
۱۴۵ گفتار اندر داستان نوش زاد با پدرش نوشین روان
۱۴۸ آغاز داستان
۱۵۸ گفتار اندر رزم رام‌برزین با نوش زاد
۱۶۷ گفتار اندر خواب دیدن کسری و گزاردن بوزرجمهر

۱۷۷	گفتار اندر مجلس‌های بوزرجمهر بنزد شاه نوشین‌روان
۱۷۷	مجلس اول
۱۸۴	مجلس دوم
۱۹۲	مجلس سیوم
۱۹۹	مجلس چهارم
۲۰۳	مجلس پنجم
۲۰۸	مجلس ششم
۲۱۴	مجلس هفتم
۲۱۹	داستان مهبود وزیر و زروان حاجب
۲۲۰	آغاز داستان
۲۳۱	گفتار اندر شارستان ساختن نوشین‌روان
۲۳۵	گفتار اندر داستان خاقان و هیتال و نوشین‌روان
۲۴۱	گفتار اندر آگاه شدن نوشین‌روان از کار خاقان و هیتال
۲۴۶	گفتار اندر لشکر کشیدن نوشین‌روان به جنگ خاقان چین
۲۶۴	گفتار اندر پاسخ نامه‌ی خاقان از کسری و رفتن مهران شتاد به چین
۲۷۲	گفتار اندر نامه فرستادن خاقان چین بنزد نوشین‌روان با دختر خود
۲۸۶	گفتار اندر سخن گفتن بوزرجمهر پیش کسری
۳۰۴	داستان در نهادن شطرنج
۳۱۱	گفتار اندر ساختن بوزرجمهر نرد را و بردن به هندوستان
۳۱۹	داستان طلخند و گو
۳۲۲	گفتار اندر رزم گو با طلخند
۳۴۸	گفتار اندر دیگر رزم طلخند و گو و مردن طلخند بر پشت پیل
۳۵۴	گفتار اندر آگاهی یافتن مادر طلخند از مرگ طلخند
۳۶۱	گفتار اندر آوردن کلیله و دمنه از هندوستان
۳۷۴	گفتار اندر خشم گرفتن کسری بر بوزرجمهر و بند کردن او را
۳۸۱	گفتار اندر آمدن رسول قیصر پیش کسری
۳۸۹	گفتار اندر توقیعات نوشین‌روان
۴۰۴	گفتار اندر نامه‌ی نوشین‌روان بنزدیک پسرش هرمزد
۴۰۹	گفتار اندر سخن پرسیدن موبدان از کسری
۴۲۷	گفتار اندر وفات یافتن قیصر روم و رزم کسری
۴۳۵	گفتار اندر داستان موزه‌فروش با کسری
۴۴۴	گفتار اندر ولی‌عهد کردن نوشین‌روان مر هرمزد را
۴۴۶	آغاز داستان
۴۵۶	گفتار اندر عهدنامه‌ی شاه نوشین‌روان هرمزد را

هرمزدِ نوشین روان

۴۶۵

پادشاهی هرمزد دوازده سال بود

۴۶۶

آغاز داستان

۴۷۳

گفتار اندر زهر دادن هرمز موبد را

۴۸۳

گفتار اندر داد کردن هرمزدشاه

۴۸۷

گفتار اندر آمدن ساوه‌شاه به ایران‌زمین به جنگ هرمز‌شاه

۴۹۳

گفتار اندر آگاهی دادن مهران‌شتاد هرمز را از بهرام چوبینه

۴۹۹

گفتار اندر آمدن بهرام چوبینه بنزدیک هرمز‌شاه

۵۰۸

گفتار اندر رفتن بهرام چوبینه به رزم ساوه‌شاه

۵۱۸

گفتار اندر پیغام ساوه‌شاه به بهرام چوبینه و پاسخ او

۵۳۱

گفتار اندر رزم بهرام چوبین با ساوه‌شاه در خراسان

۵۳۸

گفتار اندر کشتن بهرام چوبین ساوه‌شاه را

۵۴۴

گفتار اندر فرستادن بهرام سر ساوه به درگاه هرمز

۵۵۱

گفتار اندر رزم بهرام چوبینه با پرموده پسر ساوه‌شاه

۵۶۲

گفتار اندر نامه‌ی بهرام چوبینه بنزد هرمزدشاه از بهر زنهار پرموده

۵۶۵

گفتار اندر بند کردن بهرام پرموده را

۵۷۳

گفتار اندر آمدن پرموده پسر ساوه‌شاه بنزد هرمزدشاه

۵۸۰

گفتار اندر فرستادن هرمز خلعت ناسزا از بهر بهرام چوبینه

۵۸۴

گفتار اندر رفتن بهرام بر پی‌گور و دیدن جادو را

۵۸۷

گفتار اندر نشستن بهرام چوبینه بر تخت شاهنشاهی در روزگار هرمز

۵۹۴

گفتار اندر رای زدن بهرام با بزرگان لشکر

۶۱۳

گفتار اندر آگاهی یافتن خسرو پرویز از قصد پدرش هرمز و گریختن او

۶۱۵

گفتار اندر خبر یافتن هرمز از گریختن خسرو و بند کردن گسته‌م و بندوی را

۶۱۷

گفتار اندر رهانیدن آیین‌گشسپ مرد هم‌شهری را از بند

۶۱۷

و کشته شدن آیین‌گشسپ در راه به زخم آن

۶۲۵

گفتار اندر کور گردانیدن ایرانیان هرمز‌شاه را

فهرست‌ها

۶۳۳

فهرست نام کسان

۶۴۵

فهرست نام جای‌ها

دستنویس‌های اساس تصحیح این دفتر

الف- دستنویس‌های اصلی

- ۱- ل دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان 103. 21. Add, مورخ ۱۲۷۶/۶۷۵
- ۲- س دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان 1479. H, مورخ ۱۳۳۰/۷۳۱
- ۳- ق دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۶۰۰۶ س، مورخ ۱۳۴۱/۷۴۱
- ۴- ک دستنویس موزه ملی کراچی، به نشان 1957-913/3. N.M, مورخ ۱۳۵۱/۷۵۲
- ۵- ل۲ دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان 18188. Add, مورخ ۱۴۸۶/۸۹۱
- ۶- س۲ دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان 1510. H, مورخ ۱۴۹۸/۹۰۳

ب- دستنویس‌های غیر اصلی

- ۱- لن دستنویس کتابخانه عمومی دولتی لنینگراد، به نشان کاتالک دُرُن، شماره ۳۱۶-۳۱۷، مورخ ۱۳۳۲/۷۳۲
- ۲- ق۲ دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۷۳ تاریخ فارسی، مورخ ۱۳۹۴/۷۹۶
- ۳- لی دستنویس کتابخانه دانشگاه لیدن، به نشان 494. Or, مورخ ۱۴۳۷/۸۴۰
- ۴- ل۲ دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان 1403. Or, مورخ ۱۴۳۸/۸۴۱
- ۵- پ دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان 493. Suppl. Pers, مورخ ۱۴۴۱/۸۴۴
- ۶- و دستنویس کتابخانه پاپ در واتیکان، به نشان 118. Ms. Pers, مورخ ۱۴۴۴/۸۴۸
- ۷- لن۲ دستنویس انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم شوروی در لنینگراد، به نشان 1654. S, مورخ ۱۴۴۵/۸۴۹
- ۸- آ دستنویس کتابخانه دانشگاه اکسفورد، به نشان 4. Ms. Pers. C, مورخ ۱۴۴۸/۸۵۲
- ۹- ب دستنویس کتابخانه دولتی برلین، به نشان 4255. Or, 2°, مورخ ۱۴۸۹/۸۹۴

مآخذ دیگر

- ۱- بنداری ترجمه شاهنامه به عربی از فتح بن علی بنداری اصفهانی، میان ۶۲۰-۶۲۱/۱۲۲۳-۱۲۲۴، به کوشش عبدالوهاب عزام، چاپ دوم، تهران ۱۹۷۰
- ۲- لغت فرس اسدی طوسی، لغت فرس، به کوشش محمد دبیرسیاقی، تهران ۱۳۳۶
- ۳- لغت دری ابومنصور علی بن احمد اسدی طوسی، لغت فرس (لغت دری)، به تصحیح فتح الله مجتبایی - علی اشرف صادقی، تهران ۱۳۶۵
- ۴- معجم شاهنامه محمد بن الرضا بن محمد العلوی الطوسی، معجم شاهنامه، به تصحیح حسین خدیو جم، تهران ۱۳۵۳
- ۵- لغت شهنامه شیخ عبدالقادر بغدادی، گزیده لغت شهنامه، به تصحیح کارلوس زالمان، سن پترزبورگ ۱۸۹۵
- ۶- راوندی محمد بن علی بن سلیمان الراوندی، راحة الصدور و آية السرور، به تصحیح محمد اقبال، لندن ۱۹۲۱
- ۷- اختیارات شاهنامه احمد بن علی قاینی، اختیارات شاهنامه، دستنویس کتابخانه گوتا در آلمان

برخی نشانه‌ها

- (۱) در جلوی هر واژه یا بیتی که آید، نشان آن است که آن واژه یا بیت مشکوک یا نامفهوم یا فاسد است
- (۲) گویا ضبط درست نیست، ولی شاید هم درست و یا راهبر به صورت درست باشد
- [] در متن هر بیتی که به گمان مصحح بر آن ظن الحاقی بودن می‌رود و یا در جای خود نیست، در چنگک دو گوشه نشانده شده است. همچنین در پی‌نویس‌ها گاه‌گاه صورت فرضی افتادگی‌های ناشی از سهو کاتب در میان همین نشانه ثبت شده‌اند
- < > هر حرف یا واژه‌ای که در پی‌نویس‌ها در جلوی نشانه دستنویسی در چنگک یک گوشه آید، نشان آن است که آن حرف یا واژه در آن دستنویس نیست و یا افتاده است
- = برابر است با
- آ لت یکم بیت
- ب لت دوم بیت

- پ بی‌نویس (اگر شماره پیش از این حرف آید شماره بیت است و اگر پس از آن آید شماره بی‌نویس است. مثال: ۱۲ پ، یعنی بی‌نویس بیت ۱۲، ولی: ۱۲ پ، یعنی بی‌نویس شماره ۱۲)
- ← نگاه کنید به: متن در شماره سپمین
- ← نگاه کنید به: نشانه برگشت
- نشانه گشتگی ضبطی از ضبط دیگر

دستنویس‌های دیگری که بررسی شده‌اند

- ۱- دستنویس بنیاد خاورشناسی کاما در بمبئی، بی‌تاریخ (افتادگی دارد)
- ۲- دستنویس کتابخانه چستریتی در دبلین، به نشان Ms. P. 110، مورخ ۱۳۴۱/۷۴۱ (ناقص)
- ۳- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1511، مورخ ۱۳۷۱/۷۷۲
- ۴- دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۱۸ تاریخ فارسی، مورخ ۱۳۷۲/۷۷۲ یا ۱۳۳۳/۷۳۳ (هر دو تاریخ مشکوک است)
- ۵- دستنویس کتابخانه چستریتی در دبلین، به نشان Ms. P. 114، بی‌تاریخ (ناقص)
- ۶- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1515، مورخ ۱۴۰۰/۸۰۳
- ۷- دستنویس کتابخانه دانشگاه کمبریج، به نشان Or. 420، مورخ ۱۴۳۸/۸۴۱ (نیمه نخستین شاهنامه)
- ۸- دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان Suppl. Pers. 494، مورخ ۱۴۴۴/۸۴۸
- ۹- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1496، مورخ ۱۴۶۴/۸۶۸
- ۱۰- دستنویس انجمن آسیائی بنگال در کلکته، به نشان No. 69، مورخ ۱۴۷۸/۸۸۲
- ۱۱- دستنویس کتابخانه ملی اطریش در وین، به نشان Mxt. 378، مورخ ۱۴۷۸/۸۸۲
- ۱۲- دستنویس کتابخانه چستریتی در دبلین، به نشان Ms. P. 157، مورخ ۱۴۸۰/۸۸۵
- ۱۳- دستنویس کتابخانه چستریتی در دبلین، به نشان Ms. P. 158، مورخ ۱۴۸۰/۸۸۵
- ۱۴- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1489، مورخ ۱۴۸۲/۸۸۷
- ۱۵- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1056، مورخ ۱۴۸۶/۸۹۱
- ۱۶- دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان Pers. 228، مورخ ۱۴۹۰/۸۹۵
- ۱۷- دستنویس کتابخانه دانشگاه اکسفورد، به نشان Ms. Elliot, 325، مورخ ۱۴۹۴/۸۹۹
- ۱۸- دستنویس کتابخانه دانشگاه استانبول، به نشان Fy. 1406، مورخ ۱۴۹۴/۸۹۹ (دارای نیمه دوم شاهنامه)
- ۱۹- دستنویس موزه فریتس ویلیام در کمبریج، به نشان Ms. 22-1948، بی‌تاریخ (سی و چند برگ)
- ۲۰- دستنویس انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم شوروی در لنینگراد، به نشان S. 822، بی‌تاریخ
- ۲۱- دستنویس کتابخانه دانشگاه استانبول، به نشان Fy. 1405، بی‌تاریخ
- ۲۲- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان R. 1549، بی‌تاریخ

- ۲۳- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان 1507. H. مورخ ۱۴۹۵/۹۰۰
- ۲۴- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان 1542. R. مورخ ۱۴۹۵/۹۰۰
- ۲۵- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان 1491. H. مورخ ۱۴۹۶/۹۰۱
- ۲۶- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان 3065. A. مورخ ۱۴۹۶/۹۰۱ (؟)
- ۲۷- دستنویس کتابخانه کاخ پادشاهی مادرید در اسپانیا، به نشان 3.218 - II. مورخ ۱۴۹۶/۹۰۱
- ۲۸- دستنویس کتابخانه دولتی باویر در مونیخ، به نشان 8. Pers. مورخ ۱۴۹۷/۹۰۲
- ۲۹- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان 1508. H. مورخ ۱۴۹۷/۹۰۲
- ۳۰- دستنویس حاشیه ظفرنامه حمدالله مستوفی، چاپ عکسی از روی نسخه خطی کتابخانه بریتانیا، به نشان Or. 2833. مورخ ۱۴۰۵/۸۰۷، به کوشش ن. پورجوادی-ن. رستگار، ۲-۱، تهران ۱۳۷۷ (مرکز نشر دانشگاهی)
- ۳۱- دستنویس مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی (با نشان د)، بی تاریخ، چاپ عکسی، با مقدمه ف. مجتبائی، تهران ۱۳۷۹
- (برای معرفی این دستنویس ها نگاه کنید به: ایران نامه. سال سوم، ۱۳۶۴/۳، ص ۳۷۸-۴۰۶؛ سال چهارم، ۱۳۶۴/۱، ص ۱۶-۴۷، ۱۳۶۴/۲، ص ۲۲۵-۲۵۵؛ سال هفتم، ۱۳۶۷/۱، ص ۶۳-۹۴)